

การนำนโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไปปฏิบัติของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2562-2566

บัลมา คินต์ดรา อัลอิद्रีสี¹ นิพนธ์ ไชะเฮง²
นิติตา สิริพงศ์ทักษิณ³ พัด ลวางกูร⁴

วันที่รับบทความ: 27 เมษายน 2568

วันแก้ไขบทความ: 30 กรกฎาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ: 2 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำนโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปปฏิบัติของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2562-2566 โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า สภาพความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) เป็นองค์กรหลักที่รับผิดชอบในระดับนโยบายของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) เป็นองค์กรรับผิดชอบในระดับยุทธศาสตร์รองรับนโยบาย และ กอ.รมน. ภาค 4 เป็นองค์กรอำนวยการระดับพื้นที่ โดย ศอ.บต. มีหน้าที่บูรณาการจัดตั้งงบประมาณ การมีปฏิสัมพันธ์ในการดำเนินการจะเป็นในลักษณะระบบสั่งการแบบ Top-Down จากรัฐบาลส่วนกลางผ่าน สมช. เพื่อกำหนดนโยบายความมั่นคงและการพัฒนาเศรษฐกิจ โดย ศอ.บต. กับ กอ.รมน. ภาค 4 สน. ทำงานร่วมกันภายใต้กรอบความมั่นคงและ ศอ.บต. กับสำนักงานพาณิชย์จังหวัดดำเนินการร่วมมือด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นด้วยการหาตลาดรองรับสินค้าทางการเกษตรและส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน ทั้งนี้ ผลสัมฤทธิ์ของนโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจในจังหวัดปัตตานี ทำให้เกิดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ผ้าบาติก อาหารฮาลาล ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาที่เริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นในวงกว้าง การรวมกลุ่มนี้ช่วยสร้างเครือข่ายเพื่อดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและเพิ่มความเข้มแข็งในการประกอบธุรกิจ มีการลงนาม MOU โครงการ “เมืองต้นแบบสามเหลี่ยมมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจเฉพาะพื้นที่จังหวัดปัตตานีผลักดันให้เป็นเมืองต้นแบบ “อุตสาหกรรมก้าวหน้าผสมผสาน” และมุ่งเปลี่ยนแนวคิดจาก “ความมั่นคงนำเศรษฐกิจ” เป็น “เศรษฐกิจนำความมั่นคง”

คำสำคัญ: นโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้; ศอ.บต.; ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
ประเภทบทความ: บทความวิจัย

¹ นักศึกษาปริญญาเอก, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย
ผู้รับผิดชอบบทความ อีเมล: busmakindraalidrisi@gmail.com
^{2,3,4} คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

The Implementation of the Policy for Administration and Economic Development of the Southern Border Provinces of the Southern Border Provinces Administrative Center: A Case study of Pattani Province from 2019 to 2023

Busma Kindra Al-idrisi¹ Nipol Sohheng²
Nithita Siripongtugsin³ Pad Lavankura⁴

Received: April 27, 2025

Revised: July 30, 2025

Accepted: August 2, 2025

Abstract

This research article examines the implementation of the policy for administration and economic development of the southern border provinces of the Southern Border Provinces Administrative Center (SBPAC), a case study of Pattani province from 2019 to 2023. The technique of qualitative research was employed. Data were collected using the techniques of documentary research, in-depth interview and group interview. Data were analyzed using content analysis techniques. Findings showed that the National Security Council (NSC) was a major organization responsible at the policy level for the Internal Security Operations Command (ISOC). It was the organization responsible at the strategic level for the policy support. The ISOC Region Four was the area-based administration organization. The SBPAC was responsible for budgeting. The interactions in the operations were in the form of a top-down command system. The SBPAC and the ISOC Region Four collaborated under the security framework. The SBPAC and the Office of Provincial Commercial Affairs cooperated regarding local economic enhancement i.e. locating the markets to accommodate agricultural products and promote community products. The achievement of the policy for the administration and economic development in Pattani province could be seen in various important aspects, especially in the development of tourism and community products. Community products such as batik, halal food, local products as well as cultural and religious tourism are promoted and developed to be widely known. The collaboration created networks to conduct economic activities and to strengthen business. A Memorandum of Understanding was signed in “the Model City Policy of the Triangle of Stability, Prosperity, and Sustainability” in order to develop the economy in specific areas. Pattani province was pushed forward to become a model city as an “Agricultural Industry City” with a change of the concept from “Stability Leading Economy” to be “Economy Leading Stability”.

Keywords: Policy for Administration and Economic Development of the Southern Border Provinces; SBAPC; Economic Stability

Type of Article: Research Article

¹Ph.D. Candidate, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University
Huamark, Bangkok, Bangkok 10240, Thailand
Corresponding Author Email: busmakindraalidrisi@gmail.com

^{2,3,4}Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University

บทนำ

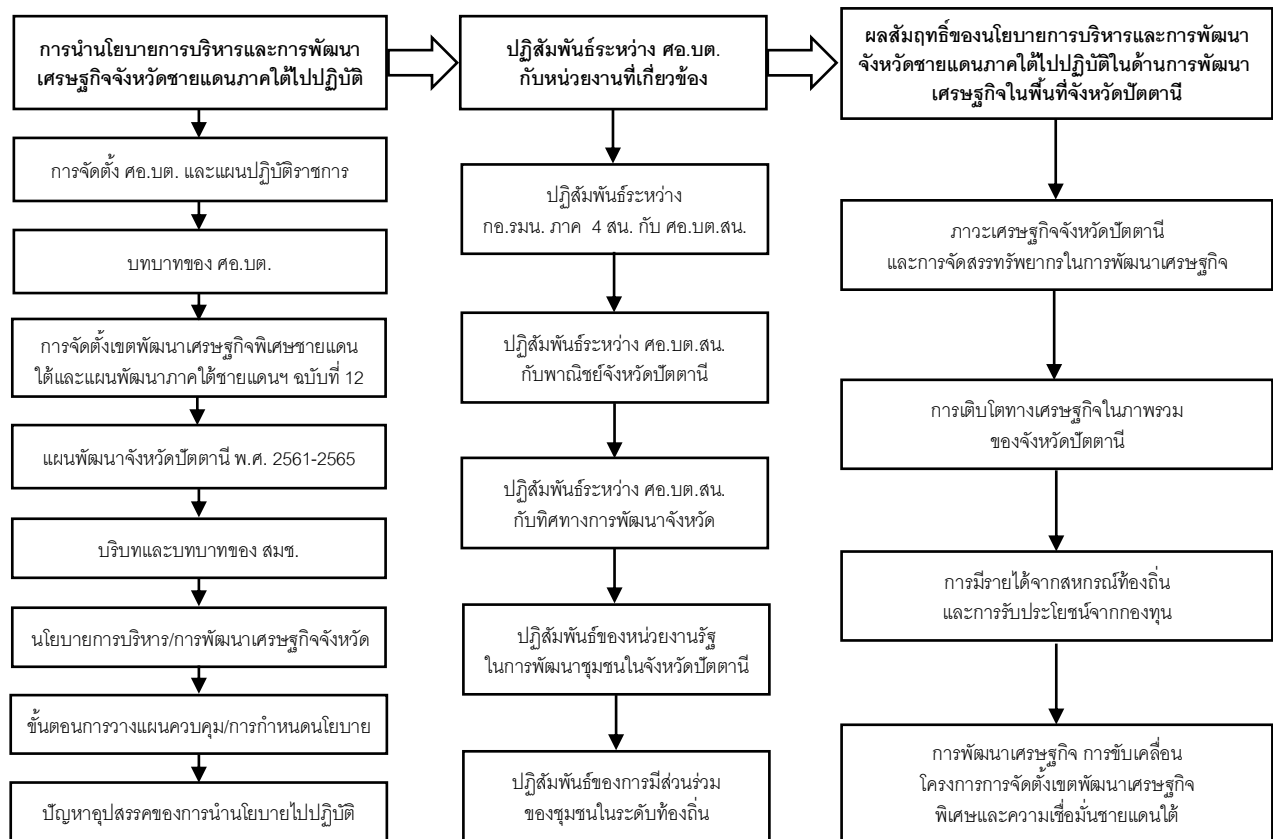
จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดทางภาคใต้ของประเทศไทยที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมไทย จีน มลายู มีบริบทด้านเศรษฐกิจที่น่าสนใจ คือ การค้าชายแดน การเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตร อาหารทะเล และสินค้าฮาลาลที่สำคัญ ในขณะที่มีความท้าทายในด้านการเติบโตของเศรษฐกิจ การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค รวมทั้งความครอบคลุมโครงสร้างพื้นฐาน โดยในจังหวัดปัตตานีมีลักษณะพหุวัฒนธรรมไทย จีน มลายู ปัตตานีเคยเป็นเมืองท่าสำคัญในอดีตทางฝั่งอ่าวไทย ปัจจุบันเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญสู่ชายแดนใต้ที่เชื่อมโยงกับมาเลเซีย ลักษณะภูมิประเทศมีทั้งที่ราบชายฝั่งทะเลซึ่งเหมาะแก่การทำการเกษตร คิดเป็นประมาณร้อยละ 77 ของพื้นที่ โดยมีสินค้าเศรษฐกิจสำคัญ คือ ยางพาราและสินค้าฮาลาล ประชาชนกว่าร้อยละ 87 นับถือศาสนาอิสลามทำให้มีศักยภาพในการส่งเสริมสินค้าฮาลาล สังคมเกษตรกรรมและพื้นที่ชายแดนจึงได้สะท้อนเป็นบริบทพื้นฐานและความท้าทายสำคัญของจังหวัดปัตตานี (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2567) โดยในการดำเนินการดังกล่าวจะอยู่ภายใต้การดูแลของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) มีหน้าที่ควบคุมดูแลดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านการพัฒนาส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการนํานโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปปฏิบัติของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ประเด็นการศึกษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจในจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2562-2566 ว่ามีการดำเนินการในรูปแบบใด มีปฏิสัมพันธ์อย่างไรกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนํานโยบายดังกล่าวมีผลสัมฤทธิ์เป็นอย่างไร ในฐานะที่ ศอ.บต. หน่วยงานทหาร ซึ่งไม่ได้มีความเชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้ เพื่อนำข้อค้นพบไปใช้เป็นแนวทางปรับปรุงนํานโยบายให้ตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนในจังหวัดปัตตานีได้อย่างแท้จริง พร้อมทั้งสะท้อนบริบท สถานการณ์ ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินนโยบาย เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างเป้าหมายด้านความมั่นคงของรัฐกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมในระยะยาวนั่นเอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการนํานโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปปฏิบัติของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ประเด็นการศึกษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจในจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2562-2566
2. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนํานโยบายความมั่นคงทางเศรษฐกิจไปปฏิบัติในจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2562-2566
3. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของนํานโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปปฏิบัติของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ในจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2562-2566

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ (เจษฎา มีบุญลือ, 2553; สุรชาติ บำรุงสุข, 2558; ชินีเพ็ญ ศรีชัย, 2561) แนวคิดทหารกับการเมืองในประเทศไทย (ธีรยุทธ บุญมี, 2550; สุจิต บุญบงการ, 2562) ทฤษฎีการนํานโยบายสาธารณะไปสู่การปฏิบัติ โดยศึกษาจากตัวแบบยึดหลักเหตุผล (วรเดช จันทรศร, 2554) ทฤษฎีผลประโยชน์แห่งชาติ (มนัสวี อรรถนะกะ, 2563; อรุณ ภาณุพงศ์, 2564; Frankel, 1988) ทฤษฎีท้องถิ่นนิยม (ชลิตา บัณฑุงศ์, 2560) จากนั้นจึงกำหนดเป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพ 1

ภาพ 1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์กลุ่ม ดังนี้

1.1 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยคัดเลือกแบบเจาะจง พิจารณาจากผู้มีหน้าที่ในการดูแลความมั่นคงปลอดภัยในด้านเศรษฐกิจของจังหวัดปัตตานี จำนวน 2 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ จำนวน 8 คน ได้แก่ (1) ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี (2) ผู้อำนวยการกองการส่งเสริมและสนับสนุนพัฒนาฝ่ายพลเรือน (3) พาณิชย์จังหวัดปัตตานี (4) ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานพาณิชย์จังหวัดปัตตานี (5) หัวหน้ากลุ่มกำกับและพัฒนาเศรษฐกิจการค้า สำนักงานพาณิชย์จังหวัดปัตตานี (6) หัวหน้ากลุ่มทะเบียนธุรกิจและอำนวยความสะดวกทางการค้า สำนักงานพาณิชย์จังหวัดปัตตานี (7) หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมการประกอบธุรกิจการค้าและการตลาด สำนักงานพาณิชย์จังหวัดปัตตานี (8) ผู้อำนวยการกลุ่มงานพัฒนาเศรษฐกิจ (ศอ.บต.) และกลุ่มที่ 2 กลุ่มนักวิชาการทางด้านเศรษฐกิจในจังหวัดปัตตานี จำนวน 2 คน ได้แก่ (1) อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยฟาฏอนี (2) อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

1.2 การสัมภาษณ์กลุ่ม โดยคัดเลือกแบบเจาะจง พิจารณาจากผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ หรือผู้ที่ได้รับผลกระทบที่คาดว่าจะให้ข้อมูลที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยได้ จำนวน 2 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 กลุ่มยาริงบาติก จังหวัดปัตตานี จำนวน 3 คน และกลุ่มที่ 2 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านทรายขาว ผลิตภัณฑ์ "Smile Garcinia" สัมแขกยิม จำนวน 3 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นจากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ให้สอดคล้องและสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ครบถ้วน โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากคณะกรรมการที่ปรึกษาจำนวน 3 คน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายปฏิบัติของ กอ.รมน. ภาค 4 สน. ในมิติด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่ผ่านมา โดยข้อมูลที่ได้ส่วนหนึ่งเป็นข้อมูลที่ปรากฏอยู่ก่อนแล้ว และรายงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้รวบรวมมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ต้องการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่ม จำนวน 6 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่และจัดกลุ่มข้อมูล แล้ววิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาการนำนโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปปฏิบัติของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ประเด็นการศึกษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจในจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2562-2566

1.1 การจัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนใต้ (ศอ.บต.) และแผนปฏิรูปราชการของ ศอ.บต. พบว่า ศอ.บต. ก่อตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2524 ในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่สงบและพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต่อมาหลังรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 รัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบการเมืองให้เป็นรัฐราชการซึ่งเป็นตัวแสดงในกระบวนการด้านการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งใช้รัฐธรรมนูญ (ชั่วคราว) หรือกฎหมายเป็นเครื่องมือผนวกรัฐราชการให้อยู่ภายใต้อำนาจโครงสร้างระบบสถาบันทางการเมืองไทย และใช้อำนาจรัฐบาลฝ่ายทหารควบคุมระบบการเมืองไทย ผ่านตัวแสดงทางการเมืองจากกองทัพที่ลงมามีตำแหน่งในฐานะหัวหน้าของส่วนราชการ เพื่อต้องการเสริมสร้างปรับระบบรัฐราชการให้เป็นฝ่ายสนับสนุนในช่วงเวลาดังกล่าว ต่อเนื่องจนถึงการครองอำนาจของรัฐบาลประยุทธ์ จันทร์โอชา ผ่านการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2562 จนถึงปี พ.ศ. 2566 กรณีในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การสถาปนาอำนาจพิเศษในการบริหารจัดการรัฐ ตั้งแต่การมีองค์กรรัฐแบบพิเศษ คือ ศอ.บต. ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553 จึงทำให้ ศอ.บต. เป็นหน่วยงานถาวร มีเลขาธิการ ศอ.บต. เป็นผู้บริหารสูงสุดขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี เน้นการบูรณาการด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มากขึ้นนอกจากภารกิจด้านความมั่นคง

1.2 บทบาทของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) พบว่า (1) พัฒนาเศรษฐกิจโดยเชื่อมโยงเศรษฐกิจทุกระดับเพื่อให้ประชาชนมีงานทำ มีอาชีพและรายได้เพิ่ม ลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ สร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อการค้าการลงทุนและการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ (2) พัฒนาสังคม (3) พัฒนาศักยภาพคน (4) บริหารจัดการภาครัฐ (5) พัฒนาเพื่อความมั่นคง (6) สร้างความเข้าใจ

1.3 การจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนใต้และแผนพัฒนาภาคใต้ชายแดนในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) พบว่า การจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในระยะ ปัตตานี และนราธิวาส เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของรัฐบาลไทยในการกระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างงาน และเพิ่มรายได้ให้ประชาชนในพื้นที่ โดยการมุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมฮาลาล การท่องเที่ยว และการค้าชายแดน เพื่อให้จังหวัดชายแดนภาคใต้กลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจภูมิภาค ซึ่งจังหวัดปัตตานีในอำเภอนบพิตำได้พัฒนานิคมอุตสาหกรรมฮาลาล เพื่อดึงดูดนักลงทุนในอุตสาหกรรมอาหาร สำหรับแผนการดำเนินการและก่อสร้างโดยที่ผ่านมากการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้มีการสำรวจสถานที่จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมอาหารฮาลาลขึ้นที่จังหวัดปัตตานี เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาการว่างงานและการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ สามารถสรุปบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้ (1) ภาคเกษตร ประกอบด้วย ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ประมงทะเล และชายฝั่งปศุสัตว์ และไม้ผล (2) ภาคอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมแปรรูปเกษตรขั้นต้น โดยพบว่าการลงทุนมีการขยายตัว

อยู่ในระดับต่ำ สอดคล้องกับจำนวนโรงงานและการจ้างงานที่หดตัว (3) การค้าชายแดน ภาคใต้ชายแดนมีมูลค่าการค้าค่อนข้างน้อย ซึ่งการนำเข้าและส่งออกส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตรในพื้นที่ (4) การท่องเที่ยว ภาคใต้ชายแดนมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติน้ำตกทรายขาว หาดแหมแหม จังหวัดปัตตานี รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรม

1.4 แผนพัฒนาจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2561-2565 พบว่า ประกอบด้วย 4 จุดยืน คือ (1) การพัฒนาจังหวัดเป็นศูนย์กลางการค้าอาหารสด อาหารแช่แข็ง อาหารแปรรูป ทั้งการค้าในประเทศ การค้าต่างประเทศ และการค้าบนระบบดิจิทัล ให้มีความเติบโตอย่างมั่นคงของอุตสาหกรรมเกษตร 4 ด้าน คือ อุตสาหกรรมพืชพลังงาน อุตสาหกรรมประมง อุตสาหกรรมปศุสัตว์ และอุตสาหกรรมยางพารา (2) การพัฒนาให้เป็นเมืองแห่งการแปรรูปอาหารเพื่อสุขภาพและอาหารฮาลาลที่มีคุณภาพมาตรฐานส่งออกและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (3) การพัฒนาประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีบนพื้นฐานสังคมแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม (4) การพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพในการจัดการพื้นที่ที่มีความสงบเรียบร้อยและปฏิบัตินิติชนภาพแวดล้อม ประกอบด้วย 2 เป้าประสงค์รวมที่สำคัญ คือ ด้านเศรษฐกิจและด้านความมั่นคงสันติสุข โดยมีตัวชี้วัดค่าเป้าหมายคือประเด็นการพัฒนาเมืองเกษตรอุตสาหกรรมและผลิตภัณฑ์ฮาลาลคุณภาพของประเทศเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่สันติสุข ประกอบด้วย 3 ยุทธศาสตร์ คือ (1) การส่งเสริมเศรษฐกิจที่เข้มแข็งจากฐานเกษตรอุตสาหกรรม ผลผลิตฮาลาล การค้า การบริการ และการท่องเที่ยว (2) การพัฒนาสังคม ชุมชนที่น่าอยู่ และทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน (3) การเสริมสร้างความมั่นคงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเชื่อมโยงคมนาคม

1.5 บริบทและบทบาทของสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) พบว่า ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2502 องค์การนำด้านความมั่นคงแบบองค์รวม บนพื้นฐานการรักษาสถาบันประชาธิปไตยแห่งชาติ และบริหารจัดการความมั่นคงทุกมิติอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยมีภารกิจ (1) กำหนดทิศทาง ให้คำปรึกษา และเสนอแนะนโยบาย ยุทธศาสตร์ แนวทางและแผนด้านความมั่นคงแห่งชาติ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลง (2) ประสานการปฏิบัติและติดตามประเมินผลเพื่อขับเคลื่อนนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนด้านความมั่นคงไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม (3) ประเมินสถานการณ์ด้านความมั่นคงในเชิงยุทธศาสตร์และเตรียมความพร้อมบริหารและรับมือภัยคุกคามและวิกฤติการณ์ (4) พัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ความมั่นคง และเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับทุกภาคส่วน (5) พัฒนาประสิทธิภาพและเสริมสร้างสมรรถนะองค์กรและบุคลากรให้เป็นผู้เชี่ยวชาญและมีอาชีพ เพื่อเป็นองค์กรหลักด้านความมั่นคง

1.6 นโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า เป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายอย่างต่อเนื่อง คือ การแก้ไขปัญหาโดยยึดหลักยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยให้ความสำคัญกับการสร้างเอกภาพและการบูรณาการของทุกหน่วยงานในการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การเพิ่มประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่รัฐที่ลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่ การกำหนดให้กระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นวาระแห่งชาติ โดยให้ความสำคัญกับความต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อที่จะทำให้การพูดคุยเป็นส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และให้ความสำคัญกับสังคมพหุวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่

1.7 ขั้นตอนการวางแผนการควบคุมและการกำหนดเป้าหมายของนโยบาย พบว่า การบริหารงานของ ศอ.บต. มีการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนแนวคิดและนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่ภาคใต้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนจากแนวทาง “ความมั่นคงนำเศรษฐกิจ” มาเป็น “เศรษฐกิจนำความมั่นคง” ซึ่งเน้นความสำคัญของการสร้างเศรษฐกิจที่เข้มแข็งเพื่อรองรับความมั่นคงในระยะยาว การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อเสริมความเข้มแข็งให้กับวิสาหกิจชุมชน ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างรายได้ที่กระจายอย่างเป็นธรรม เช่น การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น แต่ยังคงมีความท้าทายในการขยายตลาด การดึงดูดการลงทุนจากภายนอกเป็นอีกหนึ่งจุดสำคัญ โดยต้องสร้างความเชื่อมั่นและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบโลจิสติกส์เพื่อสนับสนุนการลงทุน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญ โดยเน้นการลงทุนด้านการศึกษา การพัฒนาทักษะเฉพาะทาง ซึ่งกระบวนการดำเนินงานของนโยบายเริ่มต้นจากการลงพื้นที่เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน และการวิเคราะห์จุดแข็งด้านทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน จากนั้นนำความรู้ทางวิชาการและองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัย

มาช่วยพัฒนาต่อยอด โดยการให้ความรู้และทักษะใหม่ ๆ แก่ชาวบ้าน ทั้งนี้ นโยบายมุ่งเน้นการสร้างความยั่งยืนโดยการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว โดยไม่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐบาลเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นการเสริมสร้างเศรษฐกิจในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

1.8 ปัญหาอุปสรรคของการนำนโยบายไปปฏิบัติ พบว่า ผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ทำให้ความเชื่อมั่นของนักลงทุนและนักท่องเที่ยวลดลง ข้อจำกัดในด้านบุคลากรและงบประมาณที่ทำให้บางโครงการไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ รวมถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่ยังคงมีอยู่ แม้ว่าจะมีการพัฒนาเศรษฐกิจในหลายด้านก็ตาม อีกทั้งการที่คนในชุมชนยังมี “Mindset” หรือกรอบความคิดที่ไม่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและการดำเนินงานของโครงการในระยะยาว แม้คนในชุมชนจะเปิดรับความช่วยเหลือจากภาครัฐและเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ แต่ก็ไม่สามารถปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ Mindset ที่เป็นอุปสรรคคือการที่คนในชุมชนยังคงมีทัศนคติที่พึ่งพิงภาครัฐมากเกินไป เช่น การรอรับการช่วยเหลือจากรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการแจกพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ หรือเงินทุน ซึ่งทำให้ขาดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองและไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว ปัญหาสำคัญที่กระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การขาดแคลนแหล่งเงินทุนและการลงทุนจากภาคเอกชนภายนอก แม้รัฐบาลจะให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี เช่น การยกเว้นภาษี 8 ปี หรือการนำเข้าเครื่องจักรโดยไม่เสียภาษี 5 ปี แต่นโยบายดังกล่าวยังไม่สามารถดึงดูดนักลงทุนรายใหญ่ได้ ส่งผลให้เศรษฐกิจต้องพึ่งพาธุรกิจท้องถิ่นที่มีทุนจำกัด การขาดเงินทุนสนับสนุนที่เพียงพอ กระบวนการขอทุนที่ซับซ้อน และข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีและการตลาด ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ขาดทักษะด้านเทคโนโลยีและการตลาด การมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ค่อนข้างน้อย อีกทั้งปัญหาการขอมাত্রฐานฮาลาลที่ส่งผลกระทบต่อการขยายตลาดในกลุ่มประเทศมุสลิม ข้อจำกัดของช่องทางจำหน่ายที่ยังเน้นการออกบูธและการขายในพื้นที่เป็นหลัก โดยมีเพียงบางรายที่สามารถส่งออกไปต่างประเทศได้ การประชาสัมพันธ์ที่ต้องได้รับการปรับปรุงเพื่อให้การกระจายข้อมูลและการเข้าถึงนโยบายต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง ซึ่งยังขาดความรู้เกี่ยวกับนโยบายและสิทธิประโยชน์ที่สามารถเข้าถึงได้ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมและมีบางกลุ่มที่ไม่ได้รับข้อมูลสำคัญเหล่านี้ สมาร์ทโฟนหรืออินเทอร์เน็ต ซึ่งการประชาสัมพันธ์ที่ผ่านช่องทางดิจิทัลจึงไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนเหล่านี้ได้ นอกจากนี้ การสื่อสารยังไม่เข้าใจง่าย โดยเฉพาะการใช้ภาษาที่เป็นทางการหรือมีศัพท์เทคนิคซึ่งทำให้ประชาชนทั่วไปที่ไม่มีความรู้เฉพาะทางไม่สามารถเข้าใจนโยบาย

2. ผลการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการนำนโยบายความมั่นคงทางเศรษฐกิจไปปฏิบัติ ในจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2562-2566

2.1 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า (กอ.รมน. ภาค 4 สน.) กับ ศอ.บต. พบว่า การบูรณาการงานระหว่างหน่วยงานสำคัญอย่าง กอ.รมน. ภาค 4 สน. และ ศอ.บต. มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและเสริมสร้างความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้ในอดีตจะมีความท้าทายจากกฎหมายรองรับของแต่ละหน่วยงานที่แตกต่างกัน ทำให้การทำงานขาดเอกภาพ กอ.รมน. ภาค 4 สน. มุ่งเน้นด้านความมั่นคง ขณะที่ ศอ.บต. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้มุมมองและแนวทางการดำเนินงานของทั้งสองฝ่ายแตกต่างกัน ผลลัพธ์ที่เห็นได้ชัดคือการลดความรุนแรงในพื้นที่ เช่น ตำบลอัยเยอร์เวง อำเภอเบตง และตำบลตันหยงเปาะ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนและการมีส่วนร่วมจากฝ่ายความมั่นคงสามารถลดเหตุการณ์ความรุนแรงและสร้างความสงบสุขในพื้นที่ได้ การบูรณาการงานยังช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ผ่านโครงการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพท้องถิ่น เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวในอัยเยอร์เวง และการสร้างโรงเรียนแปรรูปปลาเกล็ดในตันหยงเปาะ โครงการเหล่านี้ช่วยสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงข้อจำกัดในอำนาจการจัดการบุคลากรทำให้การบริหารงานบางส่วนไม่สามารถดำเนินการได้อย่างคล่องตัว ในแง่ของความสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่น หน่วยงานนี้ทำงานร่วมกับจังหวัดผ่านกลไกต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการและสภาที่ปรึกษา รวมถึงการสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและการสนับสนุนภาคประชาสังคมอย่างจริงจัง แต่ยังคงขาดความ

เชื่อมโยงที่เพียงพอกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้การขับเคลื่อนนโยบายในระดับท้องถิ่นเป็นไปได้ยาก ความท้าทายที่สำคัญในการบริหารงาน ได้แก่ ความซ้ำซ้อนในระบบราชการ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการทำงานของหน่วยงานในพื้นที่

2.2 ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ศอ.บต. สน กับ พาณิชยจังหวัดปัตตานี พบว่า กระทรวงพาณิชย์ มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจในจังหวัดชายแดนใต้ โดยมุ่งเน้นการอำนวยความสะดวกในการจดทะเบียนธุรกิจ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ กรมพัฒนาธุรกิจการค้าได้ดำเนินนโยบายที่มุ่งส่งเสริมการเริ่มต้นธุรกิจ ลดอุปสรรคด้านการลงทุน สนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น ลดค่าธรรมเนียมการจดทะเบียนนิติบุคคลถึง 50% สำหรับผู้ประกอบการในจังหวัดชายแดนใต้และสี่อำเภอในสงขลา ซึ่งช่วยลดภาระต้นทุนในการเริ่มต้นธุรกิจและจูงใจให้ผู้ประกอบการจำนวนมากเข้าสู่ระบบธุรกิจอย่างเป็นทางการ นโยบายนี้ยังเป็นการส่งเสริมการเติบโตของธุรกิจ SMEs ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างงานและรายได้ในพื้นที่ อีกทั้งอำนวยความสะดวกในการจดทะเบียนธุรกิจ โดยกระบวนการที่ง่าย รวดเร็ว การร่วมมือกับสำนักงานพาณิชย์จังหวัดในด้านการส่งเสริมอาชีพและการสนับสนุนผลิตภัณฑ์ชุมชน ถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กลุ่มสตรีมีโอกาสในการขยายการผลิตและสร้างรายได้ และพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดปัตตานี

2.3 ปฏิสัมพันธ์ของ ศอ.บต.สน กับทิศทางการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ศูนย์ฝึกอาชีพพระราชทาน จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดย ศอ.บต. ทำหน้าที่ดูแลในเรื่องศูนย์ฝึกอาชีพและเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีงานทำและอยู่ร่วมกันแบบคุณธรรม จุดประสงค์เพื่อช่วยเหลือพี่น้องประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ผู้ที่มีฐานะยากจน ผู้ที่ด้อยโอกาส และผู้ที่มีความสนใจในสายอาชีพ ซึ่งเป็นการเพิ่มช่องทางในการฝึกอาชีพให้แก่ประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อเตรียมความพร้อมของแรงงานในการเข้าสู่ตลาดแรงงานอาเซียน ซึ่งเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งของประเทศ และเกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

2.4 ปฏิสัมพันธ์ของหน่วยงานรัฐในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี พบว่า นโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีเป้าหมายหลักเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ โดยมี สมช. เป็นแกนหลักในการกำกับทิศทางและจัดสรรงบประมาณ นโยบายนี้แบ่งเป็นด้านความมั่นคง ดูแลโดย กอ.รมน. ภาค 4 สน. ซึ่งมุ่งเน้นการรักษาความปลอดภัยและการสร้างความเข้าใจในพื้นที่ ส่วนด้านการพัฒนา อยู่ในความรับผิดชอบของ ศอ.บต. โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชน

2.5 ปฏิสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับท้องถิ่น พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนใต้ โดยชุมชนมีบทบาทสำคัญในการร่วมมือกันขับเคลื่อนกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่อย่างแท้จริง ซึ่งบทบาทของชุมชนเริ่มตั้งแต่การร่วมคิดและวางแผนโครงการ เพื่อให้โครงการตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่รวมถึงการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการในจังหวัดปัตตานีเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยกลุ่มผู้ประกอบการมักจะรวมตัวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สหกรณ์ วิสาหกิจบุคคลธรรมดา และบริษัท ซึ่งการรวมกลุ่มในลักษณะนี้ช่วยเพิ่มความเข้มแข็งในการทำธุรกิจและเสริมสร้างเครือข่ายการค้า กลุ่มที่ได้รับความนิยมมากที่สุดจะขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้า เช่น สินค้า OTOP ที่มักจะเป็นวิสาหกิจหรือสหกรณ์ การรวมกลุ่มของชุมชนในจังหวัดปัตตานีเริ่มต้นจากการรวมตัวเล็ก ๆ ในระดับครอบครัวหรือญาติพี่น้อง ที่มีความสนใจร่วมกันในงานทำผ้าบาติก กลุ่มเล็ก ๆ เหล่านี้ค่อย ๆ เติบโตและขยายตัวขึ้นเมื่อผลงานได้รับการยอมรับและเป็นที่ประจักษ์ในชุมชน ส่งผลให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนจนกลุ่มขยายใหญ่ขึ้นเป็นระดับชุมชน สมาชิกกลุ่มในปัจจุบันประกอบด้วยผู้คนจากหลากหลายครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน ผู้สูงอายุ หรือผู้ที่ไม่สามารถทำงานประจำได้ กลุ่มจึงเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนสามารถมีส่วนร่วมและสร้างรายได้ ในอดีตการรวมกลุ่มมีรูปแบบการระดมทุนจากสมาชิกเพื่อนำมาลงทุน แต่แนวทางนี้ประสบปัญหาการขาดความอดทนในการรอผลกำไรทำให้สมาชิกบางส่วนถอนตัว ปัจจุบัน กลุ่มใช้รูปแบบการจ้างงานเป็นชิ้นงาน โดยมีนางนลพรรณ พรหมสุข ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มกลุ่มและผู้ลงทุนหลัก รับผิดชอบด้านเงินทุน สมาชิกในกลุ่มจะได้รับค่าแรงตามปริมาณงานที่ทำ วิธีการนี้ช่วยให้สมาชิกมีรายได้ทันทีหลังจากทำงาน และลดปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลกำไร การรวมกลุ่มนี้สร้างรายได้ที่มั่นคง บางคนมีรายได้จากการทำผ้าบาติกสูงกว่าการทำงานในโรงงาน

3. ผลการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของนโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปปฏิบัติของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ในจังหวัดปัตตานี พ.ศ. 2562-2566

3.1 ภาวะเศรษฐกิจจังหวัดปัตตานี และการจัดสรรทรัพยากรในการพัฒนาเศรษฐกิจ พบว่า ภาวะเศรษฐกิจจังหวัดปัตตานี เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นไปที่นโยบายการส่งเสริมธุรกิจโดยกระทรวงพาณิชย์ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี โดยเฉพาะในแง่ของการจดทะเบียนธุรกิจ ซึ่งถือเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญในการกระตุ้นการลงทุนและการขยายตัวทางเศรษฐกิจในพื้นที่ กระทรวงพาณิชย์ได้ออกนโยบายสำคัญเพื่อส่งเสริมการจดทะเบียนธุรกิจในจังหวัดชายแดนใต้ แม้จะมีข้อมูลเกี่ยวกับการจดทะเบียนธุรกิจและการลดค่าธรรมเนียมเพื่อส่งเสริมการลงทุน แต่ข้อมูลที่มีอยู่ไม่สามารถให้ภาพรวมที่ครบถ้วนเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนใต้ได้ชัดเจน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับรายได้เฉลี่ยของประชากร อัตราการว่างงาน หรือปัจจัยทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่สำคัญ เช่น การลงทุนจากภาครัฐและเอกชนหรือผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบที่อาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นและเศรษฐกิจในพื้นที่ การขาดข้อมูลเหล่านี้ทำให้ไม่สามารถสรุปภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของพื้นที่ได้อย่างครบถ้วน การจัดการทรัพยากรเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนใต้ โดยเฉพาะในด้านการเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนของเศรษฐกิจในพื้นที่หน่วยงานราชการในพื้นที่ที่มีความพร้อมด้านเครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ซึ่งช่วยสนับสนุนการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งรัฐบาลยังให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องในด้านต่าง ๆ เพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรเกิดประโยชน์สูงสุด

3.2 การเติบโตทางเศรษฐกิจในภาพรวมของจังหวัดปัตตานี พบว่า เครื่องชี้เศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดปัตตานี ได้แก่ รายได้จากการทำประมงทะเล รายได้จากผลผลิตยางพารา รายได้จากธุรกิจภาคการบริการ และการค้าส่งค้าปลีก และการใช้จ่ายภาครัฐ การประเมินผลของนโยบายและโครงการในมิติเศรษฐกิจที่ดำเนินการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะที่ดำเนินการโดยพาณิชย์จังหวัดปัตตานี มีการให้ความสำคัญกับการวัดความพึงพอใจของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งถือเป็นเครื่องมือที่สะท้อนถึงการตอบรับจากกลุ่มเป้าหมายในระดับหนึ่ง ข้อเสนอแนะจากประชาชนในการขอให้จัดกิจกรรมลักษณะเดียวกันในพื้นที่อีกครั้ง ยังถือเป็นตัวบ่งชี้หนึ่งที่สะท้อนถึงความสำเร็จและความน่าสนใจของกิจกรรมในมุมมองของประชาชน ซึ่งการประเมินในลักษณะนี้ยังขาดมิติการวัดผลที่เจาะลึกถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจในภาพรวม เช่น การวิเคราะห์ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ การเติบโตของ GDP ในพื้นที่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการจ้างงาน หรือรายได้ของผู้ประกอบการหลังการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ การขาดข้อมูลเชิงปริมาณที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจ เช่น รายได้ที่เพิ่มขึ้นของผู้ประกอบการจากกิจกรรมที่จัด หรือการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับชุมชนและจังหวัดจากโครงการต่าง ๆ ทำให้การประเมินผลยังคงอยู่ในมุมมองที่จำกัดเฉพาะด้านความพึงพอใจของประชาชนเพียงอย่างเดียว การเพิ่มกระบวนการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจอาจช่วยให้การประเมินมีความสมบูรณ์และครอบคลุมมากยิ่งขึ้น แม้ว่าการวัดผลความพึงพอใจของประชาชนจะเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญในระยะสั้น แต่ในระยะยาวการเป็นตัวชี้วัดเชิงเศรษฐกิจและการเก็บข้อมูลที่ละเอียดมากขึ้นจะช่วยให้การประเมินผลนโยบายและโครงการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมและสามารถสะท้อนถึงความสำเร็จในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างรอบด้านมากขึ้น

3.3 การมีรายได้จากสหกรณ์ท้องถิ่นและการรับประโยชน์จากกองทุน พบว่า เศรษฐกิจของจังหวัดปัตตานีมีความเกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) และการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐของศูนย์อำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน และพาณิชย์จังหวัด ซึ่งทำหน้าที่สนับสนุนและพัฒนาชุมชนในหลายมิติ สหกรณ์ท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดปัตตานีมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชน โดยสหกรณ์ไม่ได้จำกัดเฉพาะการผลิตผ้าบาติก แต่ยังรวมถึงการผลิตสินค้าชุมชนอื่น ๆ เช่น จักสาน ไข่เค็ม และขนมพื้นบ้าน สหกรณ์เหล่านี้ช่วยสร้างงานและรายได้ให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน ผู้สูงอายุ และผู้ที่ไม่สามารถทำงานประจำได้ การรวมกลุ่มภายใต้สหกรณ์ยังส่งเสริมความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และสนับสนุนซึ่งกันและกัน

รายได้จากการทำผ้าบาติกเป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับสมาชิกกลุ่ม รายได้เฉลี่ยต่อวันขึ้นอยู่กับปริมาณงาน โดยผู้ที่ทำงานครึ่งวันมีรายได้ประมาณ 120-150 บาท ขณะที่ผู้ที่ทำงานเต็มวัน

สามารถมีรายได้สูงถึง 500-600 บาท และบางรายทำได้ถึง 1,000 บาทต่อวัน ซึ่งสูงกว่าค่าแรงขั้นต่ำ รายได้เหล่านี้ช่วยให้แม่บ้านในพื้นที่สามารถเลี้ยงดูครอบครัวและยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ในการรวมตัวของกลุ่มให้เป็นสหกรณ์อย่างเป็นทางการ จะเพิ่มความน่าเชื่อถือและช่วยให้เข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ง่ายขึ้น การพัฒนาในด้านการตลาด เช่น การเปิดช่องทางการขายออนไลน์ผ่านโซเชียลมีเดีย เว็บไซต์ และแอปพลิเคชันต่าง ๆ จะช่วยให้กลุ่มสามารถเข้าถึงลูกค้าในวงกว้างทั้งในประเทศและต่างประเทศ ลดการพึ่งพาตลาดแบบดั้งเดิม และสร้างความมั่นคงทางรายได้ในระยะยาว

จังหวัดปัตตานีโดดเด่นด้านการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยเฉพาะ “ผ้าบาติก” ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวด้วยลวดลายที่สะท้อนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ลายเล็บกิ้งก่าและดอกชบา ผ้าบาติกเป็นทั้งศิลปะและแหล่งรายได้สำคัญของชาวบ้าน โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนการสนับสนุนจากพัฒนาชุมชนอำเภอยะหริ่งในด้านกระบวนการจัดตั้งและพัฒนาสินค้า ซึ่งช่วยสร้างงานและรายได้ให้ชุมชน อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังมีความต้องการให้ภาครัฐช่วยสนับสนุนเพิ่มเติม เช่น การจัดบูธแสดงสินค้า การพาไปดูงานนอกสถานที่ และการขยายตลาดเพื่อเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและสร้างความมั่นคงในระยะยาว แม้ว่าจะมีคณะจากต่างประเทศเข้ามาเยี่ยมชมงานผ้าบาติกแต่ยังขาดความชัดเจนในเรื่องการมีหน่วยงานของไทยเป็นตัวกลางในการประสานงาน ทำให้ตลาดยังไม่ขยายตัวเท่าที่ควร ชาวบ้านเปรียบเทียบความช่วยเหลือจากรัฐในสองยุค โดยระบุว่า ยุครัฐบาลพลเรือนให้การสนับสนุนที่เข้าถึงง่ายกว่า เช่น โครงการคนละครึ่งที่ช่วยเพิ่มกำลังซื้อของประชาชน ขณะที่ในยุครัฐบาลทหาร มีบุคคลสำคัญ เช่น แม่ทัพภาค 4 และภรรยาของอดีตนายกรัฐมนตรีเดินทางมาเยี่ยมชมพื้นที่ แต่ความช่วยเหลือที่ได้ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ

3.4 การพัฒนาระบบเศรษฐกิจ การขับเคลื่อนโครงการการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ และความเชื่อมั่นชายแดนใต้ พบว่า การเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่จำกัด การผลิตสินค้าที่ไม่สามารถขายตัวได้ตามศักยภาพ และการพึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐมากเกินไปในจังหวัดปัตตานี จึงได้มีการขับเคลื่อนโครงการเมืองต้นแบบ “สามเหลี่ยมมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” เพื่อเป็นการบูรณาการการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจเฉพาะ นำไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจในพื้นที่และขยายผลไปยังพื้นที่ใกล้เคียง สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่านการจ้างงาน สร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับประชาชนในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้จังหวัดชายแดนใต้มีพื้นที่ปลอดภัยมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่และสามารถรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะต่อไปได้ โดยมีเป้าหมายพัฒนาอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เป็น “เมืองต้นแบบอุตสาหกรรมก้าวหน้าสมผสาน” และจังหวัดปัตตานีได้มีการ บูรณาการงบประมาณเพื่อขับเคลื่อนโครงการไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ การขาดความอดทนต่อการรอผลตอบแทนจากการลงทุนในกลุ่มชาวบ้านบางส่วนทำให้โครงการหรือการรวมกลุ่มพัฒนาขาดความต่อเนื่อง ชาวบ้านจึงต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนในรูปแบบที่ยั่งยืน เช่น การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะ การจัดหาตลาดใหม่ และการพัฒนาระบบบริหารจัดการกลุ่มให้มีประสิทธิภาพ เช่น การจ่ายค่าตอบแทนตามปริมาณงานเพื่อสร้างแรงจูงใจเศรษฐกิจในชุมชนของจังหวัดปัตตานีได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชน โดยแต่ละฝ่ายมีบทบาทสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในรูปแบบที่แตกต่างกัน หน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงมหาดไทย มีโครงการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเน้นการให้ความรู้ สนับสนุนโครงการต่าง ๆ และช่วยหาช่องทางจำหน่ายสินค้า กระทรวงอุตสาหกรรมมีบทบาทในการช่วยยกระดับมาตรฐานสินค้าท้องถิ่น ในขณะที่หน่วยงานระดับจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สนับสนุนการจัดบูธแสดงสินค้า อบรมการขายสินค้าออนไลน์ และจัดกิจกรรม Workshop เพื่อเพิ่มทักษะให้กับชุมชน รวมถึงการหาลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้านภาคเอกชน มีบทบาทสำคัญเช่นกัน ร้านจำหน่ายผ้าขาวถือเป็นแหล่งวัตถุดิบหลักสำหรับการผลิตผ้าบาติก ขณะที่กลุ่มลูกค้าหลัก เช่น ข้าราชการ มักสั่งซื้อผ้าบาติกเพื่อนำไปตัดเสื้อผ้าสำหรับใช้ในงานราชการ การบริหารงานของ คอ.บต. มีการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนแนวคิดและนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่ภาคใต้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนจากแนวทาง “ความมั่นคงนำเศรษฐกิจ” มาเป็น “เศรษฐกิจนำความมั่นคง” ซึ่งเน้นความสำคัญของการสร้างเศรษฐกิจที่เข้มแข็งเพื่อรองรับความมั่นคงในระยะยาว

สรุป ผลสัมฤทธิ์ของนโยบายการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจในจังหวัดปัตตานีโดดเด่นด้านการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) บริบทด้านเศรษฐกิจที่น่าสนใจ คือ การเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตร อาหารทะเล และสินค้าฮาลาลที่สำคัญ โดย ศอ.บต. จะดำเนินงานผ่าน (1) โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไร้รอยต่อผลการดำเนินงานที่สำคัญ ได้แก่ (1.1) โครงการส่งเสริมการผลิตและธุรกิจฮาลาล โดยผลิตสินค้าฮาลาลให้ได้มาตรฐานการรับรองเครื่องหมายฮาลาล และส่งเสริมธุรกิจฮาลาล โดยการส่งเสริมและกระจายสินค้าฮาลาลที่ผลิตกันจาก 3 จังหวัดชายแดนใต้ (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ผ่านช่องทางฝากร้านผ่าน ศอ.บต. บนเว็บไซต์ และขับเคลื่อนสวนอุตสาหกรรมนวัตกรรมและเทคโนโลยีสินค้าฮาลาล เพื่อยกระดับต่อยอดด้านการตลาดสู่ตลาดโลกผ่านช่องทาง e-Commerce (1.2) การพัฒนาศักยภาพเกษตรกร ส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสาน ผลักดันพืชพลังงานให้เกษตรกรสามารถสร้างรายได้ได้หลายทาง ปรับเปลี่ยนแนวการทำเกษตรเชิงเดี่ยวสู่เกษตรผสมผสานร่วมกับพืชเศรษฐกิจทางเลือกชนิดอื่น เช่น กาแฟ โกโก้ ปัจจุบันปาล์มต้องนำเข้าจากนอกพื้นที่ ศอ.บต. จึงได้ร่วมส่งเสริมการปลูกปาล์มร่วมกับปลูกมะพร้าวเพื่อให้อาชีพเชิงคู่ อีกทั้งให้มีความรู้ในการเพาะสัตว์น้ำ (ปลาสลิดคอดอนนาและปลาตะเพียนขาว) การทำแปลงต้นแบบและขยายผลในพื้นที่ของเกษตรกร (1.3) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีมาตรฐานตามเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย (2) โครงการเมืองต้นแบบ “สามเหลี่ยมมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ได้แก่ พื้นที่อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เป็นเมืองต้นแบบด้านอุตสาหกรรม ซึ่งพี่น้องในพื้นที่และอำเภอใกล้เคียงตื่นตัวมากในการตอบรับโครงการเมืองต้นแบบ (3) โครงการสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ สามเมืองต้นแบบชายแดนใต้กระตุ้นเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว โดยเลขาธิการ ศอ.บต. เผย ศอ.บต. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งเดินหน้าโครงการสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ ส่งเสริมการปลูกปาล์มร่วมกับปลูกมะพร้าว พร้อมผลักดันสร้าง Sky Walk จุดชมวิวทะเลหมอก อัยเยอร์เวง และเร่งพัฒนาสถานีรถไฟสูงใหญ่-ลก ให้รองรับการขนถ่ายสินค้าได้เพิ่มมากขึ้น (4) ผลักดันปัตตานีเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวอาเซียน ทำแผนการลงทุน BOI ตั้งเป้า “นอร์เวย์แห่งเอเชีย” ศูนย์กลางอาหารทะเล สร้างงาน กระตุ้นเศรษฐกิจชายแดนใต้ ตรงตามประวัติศาสตร์ของเมืองท่าปัตตานีในอดีต ด้านการท่องเที่ยวและเป็นศูนย์กลางแะและจอดเรือประมงที่ค้าขายในภูมิภาคแถบนี้ ทั้งนี้ ศอ.บต. มีความพยายามในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเน้นการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ ใช้งบประมาณในการลงทุนมาก แต่การพัฒนาฯยังมีความคืบหน้า เช่น โครงการสามเหลี่ยมมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และโครงการนิคมอุตสาหกรรมจะนะ อีกทั้งไม่เห็นบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ขาดความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจในระดับชุมชน

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับ นิพนธ์ ชายใหญ่ (2567) ที่พบว่า การจัดทำแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดน ปี พ.ศ. 2566-2570 และแผนปฏิบัติราชการ ปี พ.ศ. 2566 ในมิติความมั่นคงทางเศรษฐกิจ นโยบายของรัฐบาลในยุครัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีอิทธิพลอย่างมากต่อการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ต้องดำเนินงานตามกรอบนโยบายที่ได้รับมอบหมายจากส่วนกลาง อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากส่วนกลางอย่างต่อเนื่อง การบริหารงานของ ศอ.บต. มีการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนแนวคิดและนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่ภาคใต้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนจากแนวทาง “ความมั่นคงนำเศรษฐกิจ” มาเป็น “เศรษฐกิจนำความมั่นคง” ซึ่งเน้นความสำคัญของการสร้างเศรษฐกิจที่เข้มแข็งเพื่อรองรับความมั่นคงในระยะยาว ในด้านการพัฒนาอยู่ในความรับผิดชอบของ ศอ.บต. โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชน อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการพัฒนาเศรษฐกิจของ ศอ.บต. โดยเน้นการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ ใช้งบประมาณในการลงทุนมาก พบว่า การพัฒนายังไม่มีความคืบหน้า เช่น โครงการสามเหลี่ยมมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และโครงการนิคมอุตสาหกรรมจะนะ อีกทั้งไม่เห็นบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ขาดความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจในระดับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่กล่าวว่า “ศอ.บต. เน้นบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจขนาดใหญ่ ใช้เม็ดเงินลงทุนจำนวนมาก แต่การพัฒนาไม่คืบหน้า เศรษฐกิจระดับชุมชนของประชาชนในพื้นที่ขาดความเชื่อมโยง ไม่มีการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านในระดับชุมชน เพื่อที่จะเป็นแหล่งตั้งต้นในการผลักดันให้เกิดเศรษฐกิจที่พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับครัวเรือน”

ข้อเสนอแนะ

1. เพื่อให้นโยบายรัฐบาลมีผลกระทบเชิงบวกต่อประชาชนมากยิ่งขึ้น ควรมุ่งเน้นการแก้ปัญหาพื้นฐาน เช่น การควบคุมราคาสินค้าอุปโภคบริโภคและผลผลิตทางการเกษตร เพื่อให้ประชาชนมีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย
2. การกำหนดนโยบาย ควรเริ่มจากการศึกษาความต้องการของชุมชนอย่างละเอียด เพื่อให้การสนับสนุนมีความเหมาะสมและเกิดผลจริง การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงตลาด เช่น การปรับปรุงกระบวนการขอมาตรฐานสินค้า และการส่งเสริมช่องทางจำหน่ายเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้ ควรเน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความยั่งยืน โดยไม่เน้นเพียงการให้เงินทุน แต่ควรมุ่งสร้างความรู้และศักยภาพของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้
3. แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจปัตตานี ควรเพิ่มการเข้าถึงแหล่งเงินทุนโดยการปรับปรุงกลไกการสนับสนุนให้เข้าถึงง่ายขึ้น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบขนส่งและเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มประสิทธิภาพ การจัดอบรมเพื่อเพิ่มความรู้ด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีบทบาทสำคัญในการผลิต
4. ควรขยายช่องทางการตลาด เช่น การใช้ตลาดออนไลน์และการสร้างแบรนด์สินค้าชุมชนเพื่อเพิ่มการรับรู้ การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ โอกาสเหล่านี้สามารถช่วยให้เศรษฐกิจของจังหวัดปัตตานีเติบโตได้อย่างยั่งยืนและลดปัญหาความยากจนในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. (2567). *ความคืบหน้าการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดปัตตานี*. ค้นจาก https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-06/sdg_profile_pattani_thai.pdf
- เจษฎา มีบุญลือ. (2553). *ความมั่นคงแห่งชาติ: การสร้างชาติไทยให้ยั่งยืน*. สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์.
- ชลิตา บัณทวงศ์. (2560). เศรษฐกิจและการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้: การสำรวจเชิงวิพากษ์. ใน อนุสรณ์ อุณโณ (บรรณาธิการ), *หนึ่งทศวรรษมานุษยวิทยาและสังคมวิทยากับการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้* (หน้า 29-68). ศูนย์ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย.
- ชินีเพ็ญ ศรีชัย. (2561). แนวทางการแก้ปัญหาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้. *สัปดาห์: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 24(ฉบับพิเศษ มกราคม-เมษายน), 1-9.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2550). *ความคิดสองทศวรรษ: รวมบทวิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมืองไทย อันคมเข้มในรอบยี่สิบปี*. มติชน.
- นิพนธ์ ชายใหญ่. (2567). *การจัดทำแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดน ปี พ.ศ. 2566-2570 และแผนปฏิบัติการ ปี พ.ศ. 2566*. ค้นจาก [https://personnel.moi.go.th/recruitment/2567/3.%20บทความผลงานเรื่อง%201%20\(นิพนธ์%20ชายใหญ่\).pdf](https://personnel.moi.go.th/recruitment/2567/3.%20บทความผลงานเรื่อง%201%20(นิพนธ์%20ชายใหญ่).pdf)
- มนัสวี อรชุนะกะ. (2563). ความมั่นคงของมนุษย์. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก* (หน่วยที่ 3, พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วรเดช จันทรศร. (2554). *ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 5). พรักหวานกราฟฟิค.
- สุจิต บุญบงการ. (2562). *ทหารกับการพัฒนาการเมืองไทย*. โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- สุรชาติ บำรุงสุข. (2558). *เสนาริปไตย: รัฐประหารกับการเมืองไทย*. มติชน.
- อรุณ ภาณุพงศ์. (2564). *การทูตและการระหว่างประเทศ*. กระทรวงการต่างประเทศ, ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ.
- Frankel, J. (1988). *International relations in a changing world* (4th ed.). Oxford University Press.